

תורה שבע"פ ובירורי הלכה

הרב שמעון לוי

לע"נ

ידידי ויקירי ר' **אברהם רון** זצ"ל
לשעבר ראש מינהל החינוך הדתי
שנתבקש לישיבה של מעלה
ביום שבת קודש י"ט באייר ה'תשס"ה

כל תורה שאין לה בית אב – אינה תורה

א. מבוא

במאמרו המאלף של ד"ר מתי דגן, לשעבר ראש מינהל החינוך הדתי, אשר התפרסם בבטאון "שמעתין"¹, מאמר בשם "כיצד להנחיל אהבת התורה", מנתח ד"ר דגן בצורה אמיתית ונכונה את הבעיות ואת הקשיים הקיימים במקצוע המרכזי של החמ"ד, הרי הוא "תושבע"פ" ואף מציע הצעות לחלק מן הבעיות מתוך נסיונו הרב והתמודדותו עם הנושא במסגרת תפקידו כראש מינהל החה"ד. בפתחה למאמרו מציב בפנינו מטרה חשובה מאוד, המהווה עבורנו אתגר ממדרגה ראשונה. וכך הוא פותח את מאמרו: "אני מבקש במאמר זה להעיר לא כמומחה לעניין, אלא מתוך ראייה כוללת ונקודת מבט של ראש מינהל החמ"ד, הרוצה מאוד שהמקצוע המרכזי בתכנית הלימודים יצליח להצמיח תלמידים ובוגרים שנפשם חשקה בתורה".

מטרה חשובה זו "להצמיח תלמידים ובוגרים שנפשם חשקה בתורה", מהווה אתגר בפני כל ר"מ וכל מורה לגמרא, באשר אין היא דורשת ממנו הישגים וכמויות, אלא איכות אשר תמציתה "נפשם חשקה בתורה". אמנם איכות זו לא ניתנת למדידה ולהערכה בטווח הקצר, וזאת מסיבות רבות שעיקרן נעוץ בשטף החיים ובהשתעבדות לחיי היום יום, ובעיקר במילוי אחר התביעות של החברה הכללית בכלל ושל החברה המודרנית בפרט, המציבה אתגרים חומרניים מיידיים הניתנים להשגה כאן ועכשיו, ומרחיקה את בני הנוער משאיפות רוחניות עילאיות, ובעיקר ממושן המיידי של אותם ערכים רוחניים שעל ברכיהם הם חונכו, ואשר מזדהים אתם הזדהות מלאה בלבם פנימה, עם זאת קשה עליהם יישומן המיידי. ההתפכחות אצל חלק גדול מבני הנוער מגיעה לאחר גיל ההתבגרות ולאחר המשברים הקטנים והגדולים בעקבותיו. אצל חלק אחר מבני הנוער, התפכחות

* **הערת המערכת** - הרצאתו של הרב שי לוי, המפמייר על הוראת תלמוד ותושבע"פ, ביום עיון לראשי ישיבות ור"מים מטעם מרכז ישיבות בנייע לרגל פתיחת שנה"ל.
1. גליון 136 מעמוד 85-92.

זו באה מאוחר יותר אם בכלל. ואצל חלק אחר, אשר אינו הולך אחר תאוות העולם הזה, הוא מפנים, בדרך כלל, פנימה, את הערכים והאידיאלים אשר חונך על ברכיהם, וכבר בצעירותם מממשים הם את השאיפות הרוחניות ומקיימים בפועל ממש "נפשם חשקה בתורה".

במאמרנו זה ננסה להוכיח ולבסס על המקורות את אמירתו של ד"ר מתי דגן, שאכן מקצוע "תושבע"פ" - התלמוד, הגמרא, שהוא המקצוע המרכזי בתכנית הלימודים של החינוך הדתי, רק באמצעותו ודרכו ניתן לממש את המטרה והשאיפה של "נפשם חשקה בתורה". אין מטרה זו יכולה להתממש בשום פנים ואופן באף אחד ממקצועות הקודש האחרים, לא בתנ"ך שהוא ספר הספרים של העם היהודי, אשר הוא התורה שבכתב המהווה בסיס ויסוד לתושבע"פ הבנויה עליו ועל מילותיו, ובוודאי לא על מקצוע מחשבת ישראל, אשר אין לו משנה סדורה כמו "תנ"ך" ו"תלמוד". והוא נועד בעיקר לתת מענה למצוקות נפש של המתלבט, השואל, הסקרן, המאמין, אשר בוודאי כל אחד מהם ימצא בו מענה לתהיותיו ולשאלותיו, אך אין זו דיסציפלינה שעליה צריך לעמול בבחינת "והגית בו...".

כ"כ אין עניינינו במאמר זה לעסוק בדרכים לחיבובה של התורה על לומדיה, בזה עסקנו בהרחבה במאמרים קודמים. ראה מאמרינו האחרונים "אקטואליה ורלבנטיות בהוראת גמרא" חלק א' שהתפרסם ב"שמעתין", גליון 151, וחלק ב' שהתפרסם בגליון 157. מאמרינו זה בא, איפוא, להתמודד עם כמה מן הנסיונות הבאים לגמד את לימוד הגמרא ולהופכו למקצוע לא רלוונטי. ואף אלה אשר עוסקים בלימוד גמרא ובהוראת גמרא יש ביניהם אשר מחפשים את ה"צימוקים" הפזורים בסוגיות הלמדניות בגמרא, מדלגים על הסוגיות הלמדניות עצמן, ועוסקים ב"צימוק", כמו מעשה ד"אליעזר זעירא" בפרק הכונס² במסכת בבא קמא. שיטות אלה מלמדות לדלג על הסוגיות הבסיסיות העוסקות בדיני נזיקין ובדיני תשלומין כמו "אכלה סמדר" "שמין על גב שדה אחר" וכו', אשר הוכחנו במאמרינו הקודמים עד כמה הם אקטואליים ורלבנטיים לחיי הדור, הזמן והשעה, ובורחים כאמור ל"אליעזר זעירא", אשר גם עניין זה אינו נלמד כדבעי עם ההשלכות החלכיות והמוסריות הטמונות בו. כך נוהגים הם בכל מסכת, מחפשים את "אליעזר זעירא" שבכל סוגיה ואת השאר מדלגים.

גישה זו לא רק שפוגעת במהותה ובתדמיתה של הסוגיה התלמודית בפרט ובגמרא בכלל, אלא אף פוגעת בתלמיד וברושם המצטבר שלו על הגמרא. בנוסף לפגיעה במערכת החינוך בכלל, אשר אחת ממטרותיה היא לגדל דורות

2. דף נט, ע"א וע"ב.

של תלמידי חכמים ובני תורה, ועם גישה זו ממעטים תורה במקום להרבות תורה.

- ב -

לימוד הגמרא היה מאז ומעולם הלימוד המרכזי והעיקרי בעולם התורה. תושבע"פ בכלל וגמרא בפרט הייתה מאז ומעולם הבסיס, היסוד, המקור ובית אב לכל התורה כולה. וכזאת היא תהיה לנצח נצחים.

על המעשה הידוע בערב פסח שחל בשבת שלא ידעו בני בתירא אם הקרבת קרבן פסח דוחה את השבת או לא עד ששאלו את הלל הבבלי, המובא בתלמוד הבבלי במסכת פסחים³, יש תוספת בתלמוד הירושלמי, תוספת שאינה בתלמוד הבבלי, וכך מובא בפסחים:

"תנו רבנן: הלכה זו נתעלמה מבני בתירא. פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת, שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו: כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו? אמרו להם: אדם אחד יש שעלה מבבל, והלל הבבלי שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו. אמרו לו: כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו? אמר להם: וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת? והלא הרבה יותר ממאתיים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת. אמרו לו: מנין לך? אמר להם: נאמר 'מועדו' בפסח⁴ ונאמר⁵ 'מועדו' בתמיד. מה 'מועדו' האמור בתמיד - דוחה את השבת אף 'מועדו' האמור בפסח - דוחה את השבת. ועוד, קל וחומר הוא: ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת, פסח שענוש כרת - אינו דין שדוחה את השבת. מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם, והיה דורש כל היום כולו בהלכות הפסח.

התחיל מקנטרן בדברים, אמר להן: מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם - עצלות שהייתה בכם, שלא שימשתם שני גדולי הדור, שמעיה ואבטליון. אמרו לו: רבי, שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו? אמר להן: הלכה זו שמעתי ושכחתי. אלא, הנח

3. דף סו, ע"א.

4. במדבר טו, ב.

5. במדבר כ"ח, ב.

להן לישראל, אם אין נביאים הן - בני נביאים הן. למחר, מי שפסחו
טלה - תוחבו בצמרו, מי שפסחו גדי - תוחבו בין קרניו. ראה
מעשה וזכר הלכה, ואמר: כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון⁶.

בתלמוד הירושלמי⁶ הובא מעשה זה בשינויים קלים, אבל בסופו תוספת
משמעותית מאוד לעניינינו, שאינה כתובה בתלמוד הבבלי, וזו התוספת: "ר'
ועירה בשם ר' אלעזר, כל התורה שאין לה בית אב אינה תורה". וביאר שם "קרבן
העדה" בפירושו לירושלמי שם וז"ל: "שאין לה בית אב - כלומר שלא קיבלה
מרבתי, אינה תורה ואין לסמוך עליה, לכן אמר שכך קיבלה מרבתי".
הרי לנו שאע"פ שהלל דרש להם שפסח דוחה שבת מק"ו ומגזירה שוה, לא
הסתפק בזה עד שאמר להם: "כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון", ללמדך
שמסורת תורה שבע"פ איש מפי איש, שהועלתה לאחר מכן על הכתב בגלל
אילוצי הזמן, היא הבסיס והיסוד לכל התורה כולה.
הסוגיות התלמודיות הכוללות פלפולים קושיות ותירוצים הם הבסיס והיסוד
ללימוד התורה והם הבסיס והיסוד לפסיקת הלכה. וכמובא בתשובות הגאונים
כ"י. הביאם מרן החיד"א⁷ וז"ל:

"רוב העם מטין אחר הלכות קטועות, ואמרו מה לנו לקושיות
התלמוד, ולא יפה הם עושים, ואסור לעשות כן, שהם ממעטים
בתורה. וכתב⁸ יגדיל תורה ויאדיר. ולא עוד שגורמין חס ושלום
לתורה שתשתכח. ולא נתקנו הלכות קטועות לשון בהם אלא למי
שלמד תלמוד כולו ועוסק, ואם יסתפק איזה דבר ואינו יודע לפדשו
מעין בהם⁹."

וכתב הרא"ש בתשובה¹⁰ שאי אפשר לעמוד על העיקר ועל האמת אלא מי
שמבסס דבריו על דברי הגמרא וז"ל שם:

"וכן טועים כל המורים הוראות מתוך דברי הרמב"ם ז"ל ואינן
בקיאים בגמרא, לידע מהיכן הוציא דבריו, טועין להתיר האסור
ולאסור את המותר. כי לא עשה כשאר המחברים, שהביאו ראיות
לדבריהם והראו על המקומות היכן דבריהם בגמרא, ומתוך זה יכול
לעמוד על העיקר ועל האמת. אבל הוא כתב בספרו כמתנבא מפי
הגבורה, בלא טעם ובלא ראיה, וכל הקורא בו סבור שמבין בו ואינו

6. מסי פסחים פרק ששי הלכה א. ובמסי שבת פרק י"ט הלכה א'.

7. בספרו "ברכי יוסף" על יורה דעה סימן רמ"ו סעיף ה'.

8. ישעיהו פרק מ"ב, כא.

9. ב"ברכי יוסף" שם מצין את המקור. "תשובות הגאונים" כ"י סימן של"ג, ועיין מה שכתב
באגרות הרמב"ם."

10. שו"ת הרא"ש כלל ל"א סימן ט'.

כן, שאם אינו בקי בגמרא, אין מבין דבר לאשורו ולאמתו, ויכשל בדין ובהוראה. לכך לא יסמוך אדם על קריאתו בספרו לדון ולהורות, אם לא שימצא ראייה בגמרא. וכן שמעתי מפי אדם גדול בברצילונה, שהיה בקי בתלתא סדרי, ואמר: תמהתי על בני אדם שלא למדו גמרא וקורין בספרי הרמב"ם ז"ל ומורים ודנים מתוך ספריו וסבורין שיכירו בהם. כי אמר: אני מכיר בעצמי, כי בגי' סדרים שלמדתי, אני מבין כשאני קורא בספריו, אבל בספריו בהלכות קדשים וזרעים, אינני מבין בהם כלום, וידעתי שכך הוא להם בכל ספריו. נאום הכותב, אשר בן הי"ד יחיאל זצ"ל.

הרי לנו שגם דברי הרמב"ם, גדול הפוסקים שבכל הדורות, אשר דבריו מקיפים את כל התורה כולה, אין מי שיכול להבין בהם אלא מי שלמד את כל הגמרא כולה על קושיותיה, תירוציה ופלפוליה. וכעדותו של אותו אדם גדול מברצלונה שבאותם שלושה סדרי השי"ס שהיה בקי בהם, הבין את הלכותיו של הרמב"ם ובאותם סדרי השי"ס שלא היה בקי בהם העיד על עצמו "אינני מבין בהם כלום".

הריב"ש בתשובתו¹¹ הביא את תשובת הרא"ש הנ"ל וכתב על דברי הרא"ש, ישפתיים ישק משיב דברים נכוחים¹². ובפתיחה לדברי הרא"ש כתב הריב"ש שם וז"ל: "וגם אותם המורים הוראות ע"פ ספרי הרמב"ם ז"ל, ולא קדמה להם ידיעה בתלמוד, הרי הם בכלל זיהגס לבו בהוראה, לפי שלא יבין עיקרי הדברים על אמיתתם, כיוון שלא ידע מהיכן הוציא הרי"מ ז"ל הדין ההוא".

- א -

נעיין עתה בדברי המשנה במס' סוטה¹³ האומרת: "הוא היה אומר חסיד שוטה ורשע ערום ואשה פרושה ומכות פרושין, הרי אלו מבלי עולם", ובדברי הגמרא על משנה זו.

הגמרא בביאורה לדברי המשנה "רשע ערום", הביאה כמה דעות של אמוראים, ואחד מהם דברי עולא. ואלו הם¹⁴: "היכי דמי רשע ערום... עולא אמר שקרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים". וביאר שם רש"י: "שקרא - מקרא, ושנה - משנה, ולא שימש תלמידי חכמים - ללמוד סדרת הגמרא צמטמי

11. תשובות הריב"ש סימן מ"ד.

12. משלי כ"ד, כו.

13. דף כ, ע"א.

14. מס' סוטה דף כא, ע"ב וכב, ע"א.

המשנה מה בס. רשע הוא, שאין תורתו על צרייה ואין ללמוד הימנו. שעי בטעמים יש חילוק באיסור והיתר, וצדיני ממונות לזכות ולחייב, וצטברות לטמא ולטהר. כדאמר בצמח דוכתי, מ"ט אמר מר הכי ומר הכי, ואמר מאי ציניכו איכא ציניכו כך וכך. וערוס הוא, שהשומע את קולו שונה משניותו, כסדר הוא שצקי בטעמיכם, ונוהגין צו כבוד כחלמידי חכמים".

סוגיה זו דוחה מכל וכל את גישתם של אלה הממעטים בחשיבותו של לימוד הגמרא. ואף כנגד אלה המצדיקים את גישתם, שכביכול רוצים הם שירבו בלימוד המשנה במקום לימוד הגמרא, מכונים בפי רשיי ז"ל: "שאלין תורתו על צרייה ואין ללמוד הימנו".

אין אנו באים חלילה להטיל דופי בלימוד המשניות, אלא להיפך. בוודאי שבגילאים הצעירים מן הראוי להטעין אותם בהרבה משנה מהסדרים השונים בשייט, עם זאת, כשהילד הצעיר מגיע לבשלות ללמוד גמרא, חייבים ללמדו גמרא על כל פלפוליה קושיותיה ותירוציה, שאלה הם טעמי המשנה, שבלעדיהם לא ימצא טעם בלימודו.

דברי הגמ' במס' סוטה בהמשך שם במלוא חריפותם באים לחזק את לימוד הגמרא ולדחות את לימוד המשנה התלוש מטעמי הגמרא ומלימוד הגמרא, אשר בה ורק בה ימצא הלומד את טעמי המשנה והמסקנות ההלכתיות והאחרות המתבקשות ממנה. ואלו דברי הגמ' בהמשך שם:

"אתמר: קרא ושנה ולא שימש ת"ח - ר' אלעזר אומר: הרי זה עם הארץ, ר' שמואל בר נחמני אומר: הרי זה בור, ר' ינאי אומר: ה"י כותי, רב אחא בר יעקב אומר: הרי זה מגוש. אמר רב נחמן בר יצחק: מסתברא כרב אחא בר יעקב, דאמרי אינשי: רטין מגושא ולא ידע מאי אמר, תני תנא ולא ידע מאי אמר. ת"ר: איזהו ע"ה?... אחרים אומרים: אפילו קורא ושונה ולא שימש ת"ח - זהו ע"ה, קרא ולא שנה - הרי זה בור.

ידא את ה' בני ומלך ועם שונים אל תתערב¹⁵ - אמר רבי יצחק: אלו ששונים הלכות. פשיטא! מהו דתימא שונין בחטא, וכדרב הונא, דאמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו, קמ"ל. תנא: התנאים מבלי עולם. מבלי עולם ס"ד? אמר רבינא: שמורין הלכה מתוך משנתן. תניא נמי הכי, א"ר יהושע: וכי מבלי עולם הן? והלא מיישבי עולם הן, שנאמר¹⁶: הליכות עולם לזו! אלא, שמורין הלכה מתוך משנתן".

15. משלי כ"ד, כא.

16. חבוק ג', ו.

וּכְתַב רִשְׁיִי זִ"ל בְּבִיאורו לְסוּגִיָּה זוֹ וְזִ"ל:

"מְגוּשׁ - מְכַשֵּׁף הָאוּחוֹ אֶת הָעֵינִים וְגוֹנֵב אֶת הַלְּבָבוֹת וְאֵף הַתֵּן כֵּן.
תְּנִי תְנָא - וְאֵף זֶה תְנָא שְׁלָא שִׁימַשׁ בְּתַלְמוּד שׁוֹנָה מִשְׁנַתוֹ וְאֵינִי יוֹדֵעַ מִזֶּה הֵיאָה.
שׁוֹנֵינְךָ הַלְכוֹת - שְׁלָא שִׁימַשׁוּ לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים וְלֹא הִקְפִּידוּ עַל טַעְמֵי תַמְשֻׁמְתָּהּ.
הַלְכוֹת - מִשְׁנִיּוֹת.

מְבַלֵּי עוֹלָם סִ"ד - וּמָה הֵם גּוֹרְמִין לְאַחֲרֵים.

שְׁמוּרֵינְךָ הַלְכָה מִתּוֹךְ מִשְׁנַתְךָ - קָאֵמַר שְׁמַבְלֵךְ עוֹלָם בְּהוֹרְאוֹתֵי טַעוֹת דְּכִינֵךְ דְּאֵינִי
יּוֹדְעִין טַעְמֵי הַמִּשְׁנָה פְּעָמִים גּוֹרְמִין שְׁמַדְמִין לָהּ דְּבַר שְׁאִינוּ דּוֹמָה וְעוֹד יֵשׁ מִשְׁנִיּוֹת
הַרְבֵּה (בְּמִשְׁנִיּוֹת) דְּאֵמְרֵינֶךָ הָא מְנִי פְלוֹנִי הוּא וְיַחֲדָאָה הֵיאָה וְלִית הַלְכְתָּא כּוּוֹתִיהָ
וְעוֹד שְׁאִינִי יוֹדְעִים בְּמַחְלוּקַת תְּנָאִים הָרֵאשׁוֹנִים הַלְכָה כְּדַבְרֵי מִי הַלְכְךָ מוֹרֵךְ
הוֹרְאוֹת טַעוֹת".

אֲמַנִּים מְדַבְּרֵינוּ שֶׁל רִי יְהוֹשֻׁעַ בְּבְרִייתָא עוֹלָה, כִּי אֱלֹהֵי הַשְׁמַיִם אֶת הַמִּשְׁנָה
מִמֵּי שְׁבִי עוֹלָם הֵם, וְרַק הַמּוֹרֵךְ הַלְכָה מִתּוֹךְ מִשְׁנַתְךָ מְבַלֵּי עוֹלָם הֵם. אֲבָל זִ"ל
בְּתַר טַעְמָא, כִּיּוֹן שְׁלִימוּד הַמִּשְׁנָה לֹא טַעְמִיָּה, קָרִי, לֹא לִימוּד הַגְּמָרָא, עַלֹּל
לְהַטְעוֹת אֶת פּוֹסֵק הַהַלְכָה, נִמְצָא שְׁלִימוּד הַגְּמָרָא הוֹפֵךְ לְלִימוּד הַמּוֹרֵכֵי, הַעֵינֵיךָ
וְהַיְסוּדִי שֶׁהוּא בְּסִיסָה לְכֹל. עַד כַּדִּי כֵךְ שְׁגַם פּוֹסֵק הַהַלְכָה כִּיּוֹן הַפּוֹסֵק הַלְכָה
מִתּוֹךְ הִ"שְׁלַחַן עֵרוֹךְ" לֹא יָדִיעָה יְסוּדִית בְּתַלְמוּד, מִכּוֹנָה בְּפִי שֶׁל הַמְהַרְשֵׁ"א
בְּחִידוּשֵׁי אֲגוּדוֹת שֵׁם כְּמַבְלֵי עוֹלָם. וְזִ"ל הַמְהַרְשֵׁ"א: "וּבְדוֹרוֹת הַלְלוּ אוֹתָן שְׁמוֹרֵךְ
הַלְכָה מִתּוֹךְ 'שְׁלַחַן עֵרוֹךְ', וְהָרִי הֵם אֵינִי יוֹדְעִין טַעַם הָעֵנִין שֶׁל כָּל דְּבַר, אִם לֹא
יִדְקְדוּ מִתְחִלָּה בְּדַבְרֵי מִתּוֹךְ הַתַּלְמוּד שֶׁהוּא שִׁימוּשׁ תִּ"ח, טַעוֹת נּוֹפֵל בְּהוֹרְאוֹתֶיךָ,
וְהָרִי הֵן בְּכֹל מְבַלֵּי עוֹלָם וְיֵשׁ לְגַעוֹר בְּהִ"י"¹⁷.

17. מִן הָרֵאוּי לְצִיּוֹן שְׁאֵף תִּ"ח שְׁאִינִים בְּקִיָּאִים בְּמַקְרָא, אִינִים מוֹסִיפִים כְּבוֹד לֹא לְעַצְמָם וְלֹא
לְעוֹלָם הַתּוֹרָה. אֲבָל עֵדִינִי אֵינִי זֶה דּוֹמָה לְמִי שְׁאִינִי לֹא יָדִיעָה בְּתַלְמוּד, וְאוֹכִיחַ זֹאת מִסּוּגִיַּת
הַגְּמָרָא בְּמִסִּי בְּבֵא בְּתַרְא דָּף ה', עִ"א, עִ"פ הַסְּבָרוֹ שֶׁל הַרְשֵׁ"שׁ עַל סוּגִיָּה זוֹ. וְאֵלּוֹ דְּבַרֵּי
הַגְּמָרָא:

"רַבִּי פִתַּח אוֹצְרוֹת בְּשָׁנֵי בְצוּרָתָא, אָמַר: יִכְנָסוּ בְעֵלֵי מַקְרָא, בְּעֵלֵי מִשְׁנָה, בְּעֵלֵי גְמָרָא, בְּעֵלֵי
הַלְכָה, בְּעֵלֵי הַגְּדָה, אֲבָל עַמֵּי הָאָרֶץ אֵל יִכְנָסוּ. דְּחַק רַבִּי יוֹנְתָן בֶּן עֲמֵרָם וְנִכְנָס, אָמַר לוֹ: רַבִּי,
פְּרַנְסִינִי! אָמַר לוֹ: בְּנִי, קְרִיתִי! אָמַר לוֹ: לֹא. שְׁנִיתִי! אֵי"ל: לֹא. אִם כֵּן, בְּמָה אֶפְרַנְסִיךָ (אֵי"ל):
פְּרַנְסִי כְּכֹלֵב וְכַעֲוָרָב, פְּרַנְסִיָּה. בְּתַר דְּנִפְקַ, יִתִּיב רַבִּי וְקָא מְצַטְעָר וְאָמַר: אוּי לִי שְׁנַתְתִּי פְּתִי
לְעַם הָאָרֶץ! אָמַר לְפָנָיו רִי שְׁמַעוֹן בְּרַבִּי: שְׁמָא יוֹנְתָן בֶּן עֲמֵרָם תַּלְמִידְךָ הוּא, שְׁאִינוּ רּוֹצֵה
לִיהְנוֹת מְכַבּוּד תּוֹרָה מִימִיּוֹ! בְּדַקוֹ וְאִשְׁכַּח, אָמַר רַבִּי: יִכְנָסוּ הַכֹּל. רַבִּי לְטַעְמִיָּה, דָּאֵמַר רַבִּי:
אֵינִי פּוֹרְעֵנוֹת בֵּא לְעוֹלָם אֲלֵא בְּשִׁבִיל עַמֵּי הָאָרֶץ".

וְכַתֵּב עַל כֵּךְ הַרְשֵׁ"שׁ בְּחִידוּשׁוֹ לְסוּגִיָּה זוֹ: "יִכְנָסוּ בְעַל מַקְרָא, בְּעֵלֵי מִשְׁנָה, בְּעֵלֵי גְמָרָא וְכוּ'.
מִשְׁמַע, דָּאֶפְשֵׁר שִׁיְהִיּוּ בְעֵלֵי מִשְׁנָה אוֹ בְעֵלֵי גְמָרָא וְלֹא בְעֵלֵי מַקְרָא. וְכֵן כְּשֶׁהִשְׁבִּחוּ רִי יוֹנְתָן בֶּן
עֲמֵרָם דְּלֹא קָרָא, שְׁאֵלְהוּ שׁוֹב אוֹלֵי שְׁנִית. וְדִלָּא כְּאוֹתָן שְׁשׁוֹפְכִים בּוֹ עַל מַקְצַת גְּדוּלֵי זְמַנֵּינוּ
בְּשִׁ"ס וּבְפּוֹסְקִים, וְאֵינִי לְהֵם יָדִיעָה גַם כֵּן בְּמַקְרָא". הָרִי שִׁיכּוֹלִים לְהִיּוֹת גְּדוּלֵי תּוֹרָה לֹא

- 4 -

במשנה במס' שבת בתחילת פרק כל כתבי¹⁸ כתוב: "כל כתבי הקודש מצילין אותן מפני הדליקה, בין שקורין בהן [רשיי - כגון נבילים שמפטרין זכן נשבת צבית ככנסת] ובין שאין קורין בהן [רשיי - כגון כתובים]... ומפני מה אין קורין בהן מפני ביטול בית המדרש".

הגמרא בשבת שם¹⁹ דנה בדין האחרון של המשנה, האם אין קורין בהם דווקא בזמן בית המדרש אבל שלא בזמן בית המדרש קורין, וכן האם אין קורין בהם במקום בית המדרש אבל שלא במקום בית המדרש קורין, והובאו בגמ' שם דעות שונות, עיי"ש. כ"כ, הביאה הגמ' שם דעתו של ר' נחמיה האומר מפני מה אמרו כתבי הקודש אין קורין בהם, כדי שיאמרו בכתבי הקודש אין קורין, כ"ש בשטרי הדיוטות.

אבל בתלמוד הירושלמי²⁰ הובא הסבר אחר למשנה זו הנוגע לעניינינו. וכך מובא שם:

"הדא אמרה שהמשנה קודמת למקרא. ודא מסייעא להאי דתני ר' שמעון בן יוחאי. דתני²¹ רשב"י העוסק במקרא מידה שאינה מידה. העוסק במשנה מידה שנוטלין ממנה שכר. העוסק בתלמוד אין לך מידה גדולה מזו²². לעולם הו' רץ אחר המשנה יותר מן התלמוד, אמר ר' יוסי בי ר' בון הדא דאת אמר עד שלא שיקע בו רבי רוב משניות, אבל מששיקע בו רבי רוב משניות, לעולם הו' רץ אחר התלמוד יותר מן המשנה"²³.

הרי לנו הסבר חדש לפי הירושלמי, מדוע אין קורין בכתובים בשבת מפני ביטול בית המדרש, כיון שהדרשן בבית המדרש עוסק במשנה ובגמרא שהם תושבע"פ, וכיוון שהם עדיפים על פני המקרא, לכן אין קורין בכתובים כדי שלא יתבטלו מבית המדרש העוסקים שם במשנה ובגמרא.

ידיעה במקרא. ואמנם אין זה משובה, ומן הראוי שת"ח יהיו בקיאים גם במקרא, אבל כאמור שונה אי הידיעה במקרא מאי הידיעה בתלמוד.

18. דף קטו, ע"א.

19. דף קטו, ע"ב.

20. מס' שבת פרק ט"ז, הלכה א'.

21. מובא במס' סופרים פרק ט"ו, הלכה ה-ו.

22. עיין במס' בבא מציעא סוף פרק שני אלו מציעות דף לג, ע"א ולג, ע"ב דיון בדבריו אלה של ר' שמעון בן יוחאי המובאים במסכת סופרים.

23. ופירש הי"פני משה" בפירושו לתלמוד הירושלמי בסוף מסכת הוריות על פסקא זו וכך כתב "הדא דתימר עד שלא שיקע בו רבי שלו רוב המשניות. אבל אם כבר למד מרבו רוב המשניות ויודע ובקי בהן, לעולם הו' רץ אחר התלמוד להגות בו ולהבין דבר מתוך דבר, יותר מחזרת המשנה שאין להבין ולהורות מתוך המשנה לבדה".

נציין את דברי הגמרא במס' חגיגה על הפסוק בספר זכריה²⁴: "וליוצא ולבא אין שלום", דורשת הגמ' בחגיגה²⁵: "אמר רב כיון שיוצא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא שוב אין לו שלום. ושמואל אמר: זה הפורש מתלמוד למשנה. ור' יוחנן אמר: אפילו משי"ס לשי"ס". וכתב רש"י בביאורו על אתר:

"וליוצא ולבא אין שלום - מקרא הוא בזכריה, ודרשוהו כאן ליוצא מן התורה וצא לו לדברים אחרים.

שולא אדם מדבר הלכה לדבר מקרא שוב אין שלום - שאין הוראה מדבר מקרא, שהמשנה מפרשה סתימת התורה.

מתלמוד למשנה - אם שמש את החכמים שהן מדקדקין ליתן טעם משניות, להצין המשניות הסותרות זו את זו ולמלא טעם לפטור ולחובה, לאיסור ולהיתר, שמשנה זו קרוי תלמוד, ואם ילא מהן ונתן עסקו לגירסת המשניות - שוב אין לו שלום בדברי הוראה, שאין הוראה נכונה בדבר משנה, שכמה משניות יש שאין דצריכהן מכוונין ותיירוט בני התלמוד: ככא צמאי עסקינן, חסורי מחסרה, הא מני רבי פלוני היא ואין הלכה כמותו.

אפילו מתלמוד לתלמוד - מתלמוד ירושלמי לתלמוד צבלי שהוא עמוק, כדאמרינן בסנהדרין" (כ"ד, א).

הרי שהמעבר מלימוד בדבר אחד ללימוד בדבר אחר שהוא פחות מן התלמוד הוא בבחינת "ליוצא ולבא אין שלום". אמנם רש"י ביאר זאת גם על העובר מתלמוד ירושלמי לתלמוד הבבלי, אבל התוסי' שם על אתר²⁶ כתבו שגם העובר משי"ס בבלי לשי"ס ירושלמי הוא בבחינת "ליוצא ולבא אין שלום". וז"ל התוסי' שם: "ומיכה אפילו איפכא יש לומר, והכי פירושו שפירש מזה ועדיין לא הצין צזה, שמתוך כך לא יעלה צידו הלכה צורה".

חמור מזה מצאנו בסוגית הגמרא במס' מגילה²⁷, באדם אחד שהיה לומד הלכות, ספרא, ספרי ותוספתא, ולאחר פטירתו אמרו לרב נחמן שיספיד אותו, ענה להם רב נחמן במה אספיד אותו, מאחר שלא למד גמרא שזה שימוש תלמידי חכמים, הרי שאין ערך למה שלמד והרי זה כספרים המונחים בתוך סל שאינו מבין בספרים המונחים בתוכו. ואלו דברי הגמ':

"הוא דהוי תני הלכתא ספרא וספרי ותוספתא, ושכיב. אתו ואמרו ליה לרב נחמן בר יצחק ליספדיה מר. אמר, היכי נספדיה, הי צנא דמלא ספרי דחסר". וביאר שם רש"י: "היכי נספדיה, צמאי אספדנו, הי אנא מלא ספרי אינו אלא

24. פרק ח', י.

25. דף י, ע"א.

26. בד"ה אפילו משי"ס לשי"ס.

27. דף כח, ע"ב.

כסל שמילחוכו ספרים ואין מצין מה צחוכה. אף שונה הלכות ולא שימש תלמידי חכמים ללמוד שיצטרכו טעמי משנה, ופעמים שדברי משנה כותרין זה את זה ולריך לתרצה כגון הכא במאי עסקינן, וכגון הא מני רבי פלוני היא, וכגון חסורי מיחסרה, אינו יודע מה שונה".

הרי לנו שגם מי שבקי בכל המשניות, הברייתות והתוספתות כולל מדרשי הלכה ספרא וספרי נחשב כמו סל שמונחים בתוכו ספרים, אם לא למד גמרא שהיא טעמי המשנה וביאורה והבנתה שזהו שימוש תלמידי חכמים.

כעין זה מובא במסי ברכות, לאחר שהגמרא הביאה אותה ברייתא דלעיל המובאת במסי סוטה: "איזהו עם הארץ... אחרים אומרים אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ [רשי"י - איזהו עם הארץ שדיצרו חכמים בכל מקום. שלא שימש תלמידי חכמים, היא הגמרא התלויה בספרא שהיו נותנים לדברי המשנה טעם, והיו מתאספים יחד ועוסקים בכך, והיא דוגמת הגמרא שסידרו האמוראים].

הביאה הגמי במסי ברכות²⁸ בשם רב הונא שהלכה כאחרים, והמעשה ברמי בר חמא שלא רצה לצרף לזימון של שלושה את רב מנשיא בר תחליפא שהיה שונה ולומד משניות, ברייתות וכד', אבל לא שימש ת"ח, כלומר לא למד גמרא, וכשנפטר רמי בר חמא מן העולם, אמר רבא שפטירתו של רמי בר חמא קשורה לעובדה שלא רצה לצרף לזימון את רב מנשיא בר תחליפא. ועל כך הקשתה הגמי, הרי בברייתא כתוב שאחרים אומרים שאם אדם קרא מקרא ושנה משנה אבל לא שימש ת"ח, כלומר הבנת טעמי המשנה כעין הגמרא שלנו, הרי זה עם הארץ, וא"כ, צדק רמי בר חמא שלא צירף את רב מנשיא בר תחליפא לזימון. על כך עונה הגמי, שלמעשה רב מנשיא בר תחליפא כן שימש תלמידי חכמים. נמצא, שמעבר למקרא ומשנה הוא גם למד גמרא שאלו הן טעמי המשנה והברייתות והבנתן, והטעות הייתה של רמי בר חמא שלא בדק אחריו כדי לוודא אם רב מנשיא בר תחליפא למד גמרא או לא, ואם היה בודק אחריו היה מתברר לו שהוא אכן שימש תלמידי חכמים, ועל טעות זו נענש רמי בר חמא. ואלו דברי הגמי בברכות שם.

"תנו רבנן: איזהו עם הארץ? אחרים אומרים: אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ. אמר רב הונא: הלכה כאחרים. רמי בר חמא לא אומין עליה דרב מנשיא בר תחליפא דתני ספרא וספרי והלכתא. כי נח נפשיה דרמי בר חמא, אמר רבא: לא נח נפשיה דרמי בר חמא אלא דלא אומין ארב מנשיא בר תחליפא. והתניא, אחרים אומרים: אפילו קרא ושנה ולא שימש

28. דף מז, ע"ב.

תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ! - שאני רב מנשיא בר תחליפא
 דמשמע להו לרבנן, ורמי בר חמא הוא דלא דק אבתריה.

נמצא שמעיקר הדין אין לצרף לזימון מי שקרא ושנה אבל לא שימש ת"ח.
 אמנם התוסי' על אתר²⁹ כתבו: "וכאידנא אין לנו מדקדקים ורגילים לנו לזמן
 צעס הארץ, כדאמרינן בחגיגה³⁰ כמאן מקבלין סהדותא מעם הארץ,
 כמאן כר' יוסי כדי שלא יהא כל אחד הולך וצונה צמה לעצמו".

לדעת התוסי' כאן במס' ברכות, בזמן הזה נוהגין לזמן על עם הארץ כמובא
 בגמ' בחגיגה שמקבלין עדות מעם הארץ, כמובא בברייתא במס' פסחים³¹: "ת"ר
 ששה דברים נאמרו בעם הארץ, אין מוסרין להן עדות ואין מקבלין מהן עדות"
 וכו'. ואילו לדעת ר' יוסי כאמור מקבלין מהן עדות, ור' יוסי לשיטתו שאמר הכל
 נאמנן על טהרת היין והשמן כל ימות השנה כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך
 ובונה במה לעצמו ושורף פרה אדומה לעצמו, אם לא ירצו לקבל מידם יין
 לנסכים ושמן למנחות. עכ"פ, בזמן הגמ' לא נהגו כן ולא זמנו על עם הארץ.

מה עוד שהתוסי' במס' חגיגה³² הביאו שני טעמים אחרים מדוע בזמן הזה
 מזמנין על עם הארץ, או מפני איבה, כדי שלא לגרום להם לשנוא תלמידי חכמים.
 או כטעמו של ר"י המובא בתוסי' שם, מפני שלא כל אחד ראוי לו להחזיק את
 עצמו לת"ח ולא לזמן על עם הארץ. וכדברי התוסי' שם: "כר"ר אלחנן אומר
 דקיימא לן כר' יוסי וחיישינן לאיבה לפיכך מזמנינן עכשיו בכל עם הארץ...
 וכר"י מפרש, דלא כל הכוזה ליטול את השם להחזיק לעצמו כתלמיד חכם שלא
 לזמן על עם הארץ, בידו ליטול. ואין לנו מחזיקים עצמינו כתלמיד חכם לענין
 זכ".

- ה -

וראיתי פירוש חדש מדוע הבנת טעמי המשנה או לימוד הגמרא בזמנינו נקרא
 בפי חז"ל בשם: "שימוש תלמידי חכמים", בתשובתו של מרן הגאון ר' משה
 פיינשטיין זצ"ל כותב על כך היבט אקטואלי לזמנינו, ואלו דבריו³³:

"וכבר אמרתי כמה פעמים שאף בזמנינו שכבר נכתב כל הש"ס וגם
 פסקי הגאונים כרי"ף ורמב"ם ורא"ש וטור ושי"ע עם כל המפרשים

29. בדי"ה אמר רב הונא הלכה כאחרים.

30. במסכת חגיגה דף כב, ע"א.

31. דף מט, ע"ב.

32. שם בדי"ה כמאן מקבלין סהדותא מעם הארץ כר' יוסי.

33. שו"ת "אגרות משה" חלק יורה דעה ד' סימן ל"ב.

שעלייהו, איכא גם לנו תורה שבעל פה שלא נכתב עדיין, ואי אפשר לידע התורה על בוריה בלא שימוש תלמידי חכמים. שלכן נקרא גמרא שימוש תלמידי חכמים, משום שצריך להבין דברים הכתובים איך לקולטם במוחו, שלזה צריך רב שיסביר ההלכה לפי סוגיית הגמ' בפה ממש, וגם חברים שיתחדדו בזה שישמעו איך מבינים כל אחד לאחר שנקלט במוחו הדברים ששמעו, וגם מה שהבינו בעצמם לפי ערך ההבנה שלמדו מרבם גם בעניינים אחרים שלמדו גם כל הענין בעצמם.

והו עיקר הגדול בלימוד התורה, שזה שייך להתחדש כל ימיו, אף בימי זקנה ושיבה ולהתגדל בכל יום יותר מכפי שהיה אתמול שנעשה לעצמו תרוייהו רב ותלמיד. ולבחינת לימוד זה אם עלה יפה אצלו, הוא שיתייגע כל אחד להתעמק יותר ויותר לפי הדרך שכבר קלטה מוחו משמיעת השיעורים אף שהיו בעניינים אחרים. ולמצוא דברים הצדיכים ביאור, וגם קושיות באיזה סוגיא, ולתרגם ולהסביר לחבריו בעל פה ולפעמים גם לכותבם, שמוה יבחנו שנתגדלו, ויראו להתגדל עוד יותר ויותר עד למדרגת גברא רבא".

ואכן הרמב"ם פוסק להלכה, שעיקר לימודו של אדם צריך להיות כל ימיו בגמרא, ואילו במקרא ובמשנה יקרא לעתים בלבד, וז"ל הרמב"ם³⁴:

"וחייב לשלש את זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, ושליש בתורה שבעל פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה, וענין זה הוא הנקרא גמרא. כיצד? היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע, אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר, ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מוזמנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו".

34. הלכות תלמוד תורה פרק א' הלכה י"א-י"ב.

ועל דבריו אלה של הרמב"ם, כתב מרן הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל בתשובה אחרת³⁵ דברים חד משמעיים בעניין מקומו של מקצוע גמרא, וכדבריו "שעיקר קיום העולם הוא על גמרא". ואלו דבריו בתשובה הנ"ל:

"ופירוש דבריו שלתורה שבכתב הרי איכא שיעור, דסך התורה הכתובה בספר התורה והנביאים והכתובים הם תורה שבכתב. וחלק תורה שבעל פה שהן ההלכות הקבועות שאין לחלוק עליהם שנסדר ע"י רבינו הקדוש במשנה שג"כ איכא שיעור, שהרי הן ששה הסדרים. וחלק תורה שבע"פ שהוא להבין ולהשכיל אחרית דבר מראשיתו ולהוציא דבר מדבר ולדמות דבר לדבר ולהבין במידות שהתורה נדרשת בהן שעיי"ו ידעו איך להבין ולידע דיני התורה בין למעשה בין להלכה ואף הדינים שנאמרו לזמן שג"כ הוא מחויב מצות לימוד התורה וחלק הזה אין לו שיעור. שלכן סובר הרמב"ם לדינא שמה שאמרו שישלש הזמן הוא, עד שיגמור תורה שבכתב וחלקו תורה שבע"פ שנכתב להלכה שהוא המשנה ששייך לגומרן דלכל דבר שיש שיעור שייך לגמור באורך הזמן לכל אחד לפי כשרונותיו. אבל אחר שגמרן ויודע אותן היטב דהוא אחר שחזר עליהן הרבה פעמים סגי להו עתים מזומנים כדי שלא ישכח. ושאר הזמן יפנה לכל ימיו לחלק תורה שבע"פ השני שנקרא גמרא שללימוד זה ליכא שיעור. שלפ"ו נמצא שאיכא רוב הימים של ת"י הגדולים רק בלימוד הגמרא. ובלימוד המקרא ואף בלימוד המשנה לא למדו בכל יום, רק בעתים מזומנים, כדי שלא ישכח, שמשמע שהוא גם לא בכל יום. וא"כ נמצא בהכרח שעיקר קיום העולם הוא על גמרא כלשון בעל הטורים לכריתות הברית".

מרן המחבר בשי"ע יורה דעה³⁶ פוסק כדעת הרמב"ם. והרמ"א שם פוסק כדעת ר"ת שהלומד תלמוד בבלי יוצא ידי חובת כל הלימודים שחייב בהם. וז"ל הרמ"א "וי"א שבתלמוד בבלי שהוא כלול במקרא, במשנה ובגמרא, אדם יוצא ידי חובתו בשביל הכל".

וכך גם מובא במדרש³⁷ דברים חדים וברורים, שמי שיש בידו תלמוד יש בידו הכל כולל סתרי תורה וכדו', וכך מובא במדרש שם:

"אמר ר' ישמעאל בוא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את כל העולם כולו בעמק יהושפט. בזמן שתלמידי חכמים באים לפניו, אומר לכל אחד מהם, כלום עסקת בתורה, אמר לו הן,

35. שו"ת "אגרות משה" חלק אורח חיים ד סימן ל"ט.

36. סימן רמ"ו סעיף ד'.

37. מדרש משלי פרשה י'.

אומר לו הקב"ה הואיל והודית, אמור לפני מה שקרית ומה ששנית בשיבה ומה ששמעת בשיבה. מכאן אמרו כל מה שקרא אדם יהא תפוש בידו ומה ששנה כמו כן, שלא תשיגהו בושה ליום הדין. מכאן היה ר' ישמעאל אומר, אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה. ועל זה ביקש דוד מלך ישראל בתפלה ובתחנונים לפני המקום ואמר³⁸: 'הי בוקר תשמע קולי בוקר אערוך לך ואצפה. ומכאן ואילך מתאר המדרש את היחס של הקב"ה לכל אחד מן הת"ח הבאים לפניו, בהתאם לתורה שיש בידו של כל אחד כך היחס אליו:

"בא לפניו מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה, הקב"ה הופך את פניו ממנו... בא לפניו מי שיש בידו שני סדרים או שלשה, או הקב"ה אומר לו, בני, כל ההלכות למה לא שנית אותם... בא לפניו מי שיש בידו הלכות, הקב"ה אומר לו, בני, תורת כהנים למה לא שנית... בא לפניו מי שיש בידו תורת כהנים, אומר לו הקב"ה, בני, חמשה חומשי תורה למה לא שנית... בא לפניו מי שיש בידו חמשה חומשי תורה, אומר לו בני, למה לא למדת הגדה... בא לפניו מי שיש בידו הגדה, אומר לו הקב"ה, בני, תלמוד למה לא שנית ש"כל הנחלים הולכים הים והים איננו מלא"³⁹, זה התלמוד שיש בו חכמות הרבה. בא מי שיש בידו תלמוד, הקב"ה אומר לו, בני, הואיל ונתעסקת בתלמוד... שאין הנייה בעולמי אלא בשעה שתלמידי חכמים יושבים ועוסקים בתורה מציצין ומביטין ורואין והוגין המון התלמוד הזה... מכאן היה ר' ישמעאל אומר אשרי תלמיד חכם שהוא משמר תלמודו בידו, כדי שיהא לו פתחון פה להשיב ליום הדין לפני בוראו, לכך נאמר⁴⁰: 'אורח לחיים שומר מוסר, אבל אם עזב תלמודו והניחו, משיגו בושה וכלימה ליום הדין, לכך נאמר⁴⁰: יעוזב תוכחות מתעה, אמר ר' בנאה שהקב"ה מרחיקו מלפניו".

הרי לנו דברים מפורשים הן ע"פ ההלכה והן ע"פ המדרש והאגדה בענין היחס אל התלמוד.

38. ודולים ח', ז.

39. קהלות א', ז.

40. משלי י', יז.

- 9 -

גם אומות העולם הכירו בערכו הרב של התלמוד לעם ישראל, ועל כן היו נסיונות רבים מצידם להביא לשריפת התלמוד בתקופות שונות. נסקור כמה מן הנסיונות הללו, שחלקם, מזימתם, עלתה בידם וחלקם, לא הצליחו להוציא לאור את מזימותיהם. נציין, שבחלק גדול מן הנסיונות הללו היו מעורבים מומרים, אשר בהרבה מן המקרים היו הם היוזמים והמתכננים של שריפת התלמוד ביוזעם ובהכירם, כי התלמוד הינו היצירה התורנית הגדולה ביותר, הכולל את כל התורה כולה ואת כל חכמת החיים בעם ישראל, ואשר הוא נשמת אפו של עם ישראל אשר בלעדיו אין לו חיים.

שריפת התלמוד הראשונה הייתה בשנת ה' אלפים וד' שנים בפריז שבצרפת. זו הייתה יוזמתו של המומר ניקולאי דונין, אשר תוכננה על ידו כמה שנים קודם לכן, כאשר שלח כתב שיטנה על התלמוד למלך צרפת, לואי התשיעי ולאפיפיור גריגוריוס התשיעי. כתב שיטנה זה כלל ציטוטים מן התלמוד אשר כביכול מתייחסים נגד הדת הנוצרית בפרט ונגד הגויים בכלל והקייף 238 עמודים גדושים של שיטנה שבסופה הייתה מסקנתו לשרוף את התלמוד.

עדות על כך הובאה בספר "שבלי הלקטי"⁴¹ וז"ל: "ועל שאנו עסוקין בהלכות תענית ובענין שריפת התורה, כתבנו זה לזכר על מה שאירע בימינו, על רוב עוונותינו אשר גרמו לנו ונשרפה תורת אלקינו בשנת חמשת אלפים וד' שנים לבריאת עולם ביום שישי פרשת וזאת חוקת התורה, כעשרים וארבעה קרונות מלאים ספרי תלמוד והלכות והגדות נשרפו בצרפת".

גזירת שריפת התלמוד הייתה גזירה קשה ביותר, עד שקבעו את יום השריפה כיום תענית ליחידים, וכפי שמסיים שם ב"שבלי הלקטי": "ומאותו היום ואילך קבעוהו היחידים עליהם להתענות בו בכל שנה ושנה ביום שישי של פרשת וזאת חוקת התורה ולא קבעוהו לימי החודש". וכפי שהביא שם הסיבה שקבעוהו ליום ששי בשבוע של פרשת חוקת ולא בתאריך בחודש כפי שמקובל בכל המאורעות, כיוון שמצאו רמז לשריפת התלמוד בתרגום של פ' השבוע "וזאת חוקת התורה", ומתרגם התרגום "ודא גזירת אורייתא".

ידועה קינתו המפורסמת של המהר"ם מרוטנבורג על שריפת התלמוד בצרפת, קינה הפותחת במילים: "שאלו שרופה באש", ואשר אומרים אותה בקהילות אשכנז בתוך קינות תשעה באב⁴².

41. הערוגה התשיעית סדר תענית סימן רס"ג דין ארבע צומות.

42. עיין בשו"ת הרמ"א סימן כ"ח בהערת המגיה שם הביא ענין זה דשריפת התלמוד בצרפת. גם ה"מגן אברהם" בפירושו לשו"ע אורח חיים סימן תקי"פ בס"ק ט' כתב: "ואיתא בכתבים שראוי לכל בר ישראל לבכות על שריפת התורה, שמכוח זה נמסרה התורה לקליפות, המקום יחזירה לנו במהרה בימינו. כתב התניא, ביום הששי פ' חוקת נהגו יחידים להתענות, שבאותו היום נשרפו כי קרונות מלאים ספרים בצרפת...".

גזירת שריפת התלמוד הייתה גזירה קשה מאוד יותר מאשר גזירת שריפת הגוף, וכפי שביטא זאת ר' שמואל מפלייזא מבעלי התוספות, אשר היה אחד מארבעת החכמים אשר נטלו חלק בויכוח עם המומר ניקולאי דונין בשנת ה' אלפים, כארבע שנים לפני שהתבצעה בפועל שריפת התלמוד בצרפת, וכך הוא כותב⁴³: "אזל רוחי ותש כוחי ואור עיני אין אתי, מחמת המציק אשר גברה עלינו ידו מאד, ונפש ומחמד עיני לוקח ואין ספר להשכיל ולהבין".

בשנת ה' אלפים כ"ד עמד הרמב"ן בויכוח פומבי על התלמוד כנגד הכמרים בספרד בחצר המלוכה של מלך ספרד בברצלונה. הויכוח נמשך ארבעה ימים שבסופם ניצח הרמב"ן את הכמרים בטיעונו. אך דווקא נצחונו המובהק של הרמב"ן גרם להם עלבון גדול, וכדי לרכך את עלבונם ביקשו מהאפיפיור שיגזור איסור על לימוד התלמוד, ואכן יצאה גזירה שכל מי שימצא בידו ספר "תלמוד" אחת דתו למות. בסמוך לזה הוציא הרשב"א את "ספר המגן" על התלמוד כנגד ספרו של הכומר רמון מרטין "חניית האמונה" שבו כתב כי חכמי התלמוד זייפו את התוכן הנמצא בתלמוד.

בעל "תפארת ישראל"⁴⁴ בהתייחסו למשנה: "חביב אדם שנברא בצלם", מציין את גזירת שריפת התלמוד, שנגזרה בשנת ה' אלפים רס"ב ע"י הסתת המומר "פפרקארן" ונתבטלה ע"י חסיד אומות העולם "רייכלין", בתוך דבריו בהם הוא מציין את תרומתם של חסידי אומות העולם לאנושות בכלל ולעם ישראל בפרט, וז"ל:

"...ואנחנו רואים כמה מחסידיהן מלבד שמכירין יוצר בראשית, ומאמינין בתורה הקדושה שהיא אלקית, ועושין גמילות חסד גם לישראל, וכמה מהן שהטיבו ביותר לכל באי עולם, כהחסיד יענער שהמציא הפאקקענאימפונג שעל ידה ניצולים כמה רבבות בני אדם מחולי וממיתה וממומין. ודראקא שהביא הקארטאפעל לאייראפא שמעכב כמה פעמים הרעב. וגוטענבערג שהמציא את הדפוס. וכמה מהן שלא נשתלמו כלל בעולם הזה כהחסיד רייכלין שהערה למות נפשו להציל שריפת השי"סין שנצטוו מהקיסר מאקסימיליאן בשנת רס"ב ע"י הסתת המומר פפעפערקרן ש"ט עם הכומרים קשר של רשעים שלו, ורייכלין הנ"ל השליך נפשו מנגד, ובטענותיו הכריע לב הקיסר ליקח ציוויו הנ"ל בחזרה, ועי"ז רדפוהו רובו וימררוהו אויביו הכומרים ודחקהו עד שמת בדוחקו ובשבירת לבו".

43. דבריו הובאו בתשובתו המובאת בהג"מ ס"י ר"ן.
44. בפירושו למס' אבות פרק ג' משנה י"ד בפירוש "בועז".

בקונטרס "שריפת התלמוד באיטליה"⁴⁵, שריפה שהייתה בשנת ה' אלפים שי"ד בשבת קודש בראש השנה, שבה עלו באש אלפי ספרי התלמוד, מתוארת בפרוטרוט גזירה נוראה ואיומה זו. וכך כתב ר' יוסף הכהן הרופא במגילה שכתב בשם "עמק הבכא" כשלוש עשרה שנה לאחר מכן:

"בימים ההם יצאו אנשים בני בליעל מקרבנו וילעו דברים על תורת אלקינו ויקשו את ערפם ויזנו מאחרי ה' וימאסו את בריתו אשר כרת את אבותינו, וילכו אחרי הגויים אשר צוה ה' לבלתי עשות כמוהן. ויוציאו דיבת התלמוד רעה לפני האפיפיור לאמר: ישנו תלמוד אחד מפוזר ומפורד בין היהודים, ודתיו שונות מכל עם, ועל משיחכם ידברו סרה, ולאפיפיור אין שווה להניחו. ויקצוף אליו האפיפיור מאד וחמתו בערה בו, ויאמר: 'הוציאוהו וישרף'. הדבר יצא מפי האפיפיור והשוטרים יצאו מבוהלים ודחופים, וילכו בבתי היהודים ויוציאו את הספרים הנמצאים אל רחוב העיר, וישרפום באש ביום השבת בכסה ליום חגיגנו בשנת ה' אלפים שי"ד. ויבכו בני ישראל את השריפה אשר שרפו אויבי ה'... אנא ה' חטאתם אל תמחה בעת אפך עשה בהם".

מאז שריפת התלמוד באיטליה, יצאה לעולם גזירת ה"צאנזורה" אשר שמה הראשון היה "ריאקציה", ע"י האפיפיור שמסר לוועדת החשמנים בראשותו של החשמן סקריסטו לקבוע צאנזורה קבועה למחוק ולהשמיט כל מה שיש בו ריח של אנטי יש"ו ואנטי נצרות, ומאז ירדה לעולם גזירת הצנזורה אשר פגעה קשות במקורות רבים בתלמוד, אשר ע"פ הבנתם מקורות אלה הם אנטי נצרות.

45. קונטרס זה יצא לאור בשנת ה' אלפים תשי"ד במלאות ארבע מאות שנה לשריפת התלמוד באיטליה, בו מתוארת הגזירה הנוראה של שריפת התלמוד שהתחילה ברומא והגיעה עד מנטובה.

חלק פרק אחד עשר מנהדרין

סמורת השנים

לב א ס"ה ס"ד ס"ג
תש"ה כ"ה א'

מכונן מלך שנת שנים וששס הדשים • מרהבא תשיב להו ובחורך קרא לא תשיב להו ש"מ לא היה מלכותו שליטה עלמדת אהון ו' הדשים :
 ה"ז חבל כה"י בקך אזי טרדע ולא נרסקי לך : כ"ד רננוס • בין תפלה תחכה ורעה ח"כא כ"ד : ויך חלישע דמשק לסיכא חול : שואבמ •
 מנהבא מהכח כלא געיה כעין חיהה טלעין קלחמיס'ה בלע"ז ועל יד' חיהה חבן העמוד עגלים של ריבנס כ'אזי : רבנן דחם מקמיס •
 החלומים דהא משיבטו של אלשע : לר פמנו • מכלל דער הלידה לא היה לר : סואל וקס • השבע שאלשע עלתך : ויסלר בו • חמו : הכח
 הורה אור לקחת את הכסף והכנדים וגו' : שמה דברים קא תשיב בהאי
 קרא : וגמיו מי שקל כולי סאי • מנעמן כסף ובגדים הוא דשקל
 דכתיב וילך ככרים וגו' : אופס שטס • היה אלשע שוסק בספק
 שמונה שכלים אמר לו הגיע עת ליטול סכר פרק שמונה שכלים
 שטקטקו וס' ולהי סכר בהאי קרא שמה דברים כנגד חמו פרק
 כלומר בכסף ובגדים שקבלה ממש מנעמן סכר חמה לקטת
 דברים הללו ליוחס לך סכר שמונה שכלים : ילר • האמות חס
 מרהיקה ממש לגמרי ממעט ישיבה שלם חס מוקדה לגמרי כז
 לרי חסר שאטי יטול לכטס ילרו מדבר עבירה : מיוקן וספס •
 דעתן קלה חס מרהיקה חס מנעמן מן העולם : חלס • חו • חלוי
 חרי • חרר יתח בו חלס : כפס רחמי דלפיו מולש • כרי שיסא
 פנאי לבנו לכל כל אחד ואחד ממקוט להיות עליו כשעת חמה
 סמין שרוחן סכס למטה היעין סמין ומתקבלן וכלין : מספס •
 מרפס : כרתני' לא יתן רוחו לא דין ולא רוס • סמין טומין
 דין וכן לרס חוה ליהוה עם הלויקים שיש להם חלק : ויפן נ'י
 אופס ופסס ספס • ויפן בעולם היה וסמס הפילס בעולם הבא :
 חלו ואלו • חשי חור הנוטל וסאי סרוס ובחול פלוג ר' נתניס :
 רשעים
 לחסרי דור עכרך מיד נענה כאותה שעה נהפכו פני שונאי חור כשולי קריה וידעו כל ישראל שבתל לו
 הקב"ה על אותו העון נחיו דכתיב *ויך אלישע דמשק להיכא אול *א"ד יוהנן שהלך להחזיר נחיו בתשובה
 ולא חור אמר לו חור כך אמר לו כך מקובלני ממך *הרומא ומחמיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות
 תשובה מאי עבר איכא דאמרי אבן שואבת תלה להמאיר ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ויכא דאמרי שם
 הקב"ה והיתה מברוח ואמרת אנכי ולא יהיה לך וא"ד רבנן דחה מקמה שנאמר *ויאמרו בני הנביאים
 אל אלישע הגה [גא] המקום אשר אנחנו יושבים שם לפנך צד מנעו מכלל דער השתא לא דנו (פייש) [צר]
 *תנו רבנן לעולם תהא שמאל דוחה ומין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגחוי בשתי ידים נחיו דכתיב *ויאמר
 נעמן הואל *וקח ככרים (ויפצר) [ויפרץ] בו ויצר ככרים כסף וגו' ויאמר אליו אלישע מאין נחיו ויאמר לא
 הלך עכרך אנה ואנה ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו אלישע מאין נחיו ויאמר לא
 את הכסף ולקחת בגדים ויחיים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ומי שקל כולי האי כסף ובגדים הוא
 דישקל אמר רבי יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים נעמן שר צבא מלך ארם היה
 מצורע אמרה ליה ההיא רבוחא דאישחאבי מארעא ישראל אי אולת לגבי אלישע ממי לך כי אראת א"ל ויל
 מכול בידן א"ל אתכי קא מתייבת בי אמרי ליה הגהו דהונו בהריה מאי נפקא לך מינה זיל נסי אול ומבל בידנא
 ואיתסי אחא אייתי ליה כל הנו דנקיט לא צבי לקבולי מיניה נחוי אפמר מקמה אלישע אול שקל מאי דשקל
 ואפקדי כי אחא חוייה אלישע לצרעת דהוה פרוא עילוייה רישיה א"ל רשע הגיע עת ליטול שבר שמונה שרצים
 ויצרעת נעמן תרבק בך ובורעך עדי עולם ויצא מלפניו מצורע כשלג : *וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער
 אמר ר' יוחנן נחוי ושלשה בניו תניא *א"ד שמעון בן אלעזר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה ומין מקרבת
 *ח"ד ג' הלאים הלא אלישע אתר שגירה רובים בחינוקות ואחד שדרפו לגחוי כשתי ידים ואחד שמת בו [שנא]
 *ואלישע הלא את הליו וגו' *עד אברהם לא היה וקנה כל דחוי לאברהם אמר האי יצחק כל דחוי ליצחק אמר האי
 אברהם *כעא אברהם רחמי דליהו ליה וקנה שנאמר *ואברהם וקן בא בימים עדי יעקב לא היה דרלשא כעא
 רחמי ודהו דרלשא שנאמר *ויאמר לוסף הגה אביך הלה עד אלישע לא היה איניש חליש *דמיחפח ואחא
 אלישע ובעא רחמי ואיתפח שנא' *ואלישע תלה את הליו אשר ימות בו : *כרתני' דור המבול אין להם חלק
 לעוה"ב ואין עומדין בדין שנא' *לא ידון רוחי באדם לעולם ולא רוח דור הפלגה אין להם חלק לעולם
 הבא שנאמר *ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ (וכתיב ומשם הפיצה) ויפץ ה' אותם בעוה"ו ומשם הפיצם
 ה' לעולם הבא אנשי סרוס אין להם חלק לעולם הבא שנא' *ואנשי סרוס רעים וחמאים לה' מאד רעים בעולם
 הזה וחמאים לעולם הבא אבל עומדין בדין ר' נחמיה אומר אלו ואלו אין עומדין בדין שנאמר *על כן לא יקמו
 רשעים

סמ"ג

סמ"ט

סמ"ח
[סמ"ח]
[סמ"ח]

סמ"ו

סמ"ז

סמ"ט
[סמ"ט]
[סמ"ט]

סמ"י
[סמ"י]
[סמ"י]

סמ"יא
[סמ"יא]
[סמ"יא]

סמ"יב
[סמ"יב]

להלן קטע מדבריו של המהרשד"ם - ר' שמואל בן ר' משה די מדינה, מגדולי החכמים הספרדים בשאלוניקי, על גזירת שריפת התלמוד באיטליה, המובאים בתוך אחת מתשובותיו⁴⁷ וז"ל:

"ואחר שענינו ראו ולא זר הקורות והצרות אשר הגיעו ליושבי האיטליא מה' או י' שנים ועד אתה /עתה/ הן משריפת התלמוד הן מענין הדת ומדברים כיוצא באלה ומדברים פרטיים אין צריך לזכרם אין ספק שהמתעכב שם אינו ירא לנפשו ולתורתו שאלי"כ איך יעמוד לבו תחזקנה ידיו ממי שראה השרפה אשר שרפו אויבי ה' ותורתו לעמוד במקום ההוא כי בכל איטליא היתה הגזרה ולא עוד אלא שא"א לתלמוד שם תורה אחר שאין בידם טובים היא התלמוד".

באותה תקופה נגזרה גזירת שריפת התלמוד גם בפראג המתוארת על ידי תלמידו של הרמ"א ר' דוד גאנו, אשר גם גדל בביתו של הרמ"א, הכותב בספרו "צמח דוד"⁴⁸ על גזירת שריפת התלמוד שהיתה בפראג בנוסף לעלילות ולצרות שסבלו יהודי פראג⁴⁹.

בשנת ה' אלפים תקי"ח בד' חשון הוצאו כל ספרי התלמוד לשריפה ברחובה הראשי של העיר קאמניץ, לאחר שההגמון דמבובסקי הכריז לערוך חיפוש מדוקדק בכל בתי הכנסיות ובכל בתי המדרשות, בחנויות הספרים ובבתי המסחר, בבתים פרטיים ובכל מקום בו נמצאים ספרי התלמוד, בעקבות הויכוח הגדול שנערך בין "כת הפרנקיסטים" ובין קבוצת הרבנים מחבל פודוליה. בראשם ר' מנדל מסטנוב, ר' לייב ממזיבוז, ר' משה מהוסיאטין ועוד רבנים חשובים. את "כת הפרנקיסטים" יצגו ראש הכת הקרויה על שמו של "יעקב פרנק" אשר עשה "שמות" בישראל, לאחר שהצליח לארגן סביבו את שרידי "השבתאים", לאחר שהתגלה קלונו של משיח השקר שבתי צבי, ונשארו כצאן אשר אין להם רועה, התאספו סביב "יעקב פרנק", וכאמור יזמו את הגזירה הנוראה של שריפת התלמוד ברחובה של עיר.

נסיים בגזירת התלמוד אשר החלה להתפשט לערים נוספות בנוסף לעיר קאמניץ, המתוארת ע"י היעביץ - ר' יעקב עמדין בקונטרס "שבט לגוי כסילים". גזירה זו נתבטלה לאחר ש"ועד ארבע ארצות" בראשותו של ר"א כץ הכריזו על עצרות תפלה ותענית לביטול הגזירה. ואכן ראו נסים גדולים במיתתו המשונה של ההגמון דמבובסקי. וכך כתב ר' ישראל מפודהיץ אב"ד, בנו של ר' יעקב עמדין, לסיכום הנס שנעשה להם: "הנס שנעשה לנו במיתת הצורך דמבובסקי גלוי לכל העמים, אין אחד בעולם אשר יכול להכחיש את אשר נראה בעליל. פגירת הצורך ימ"ש בשינוי הטבע ובדרך נס שלא כמנהגו של עולם. כללא

47. שו"ת מהרשד"ם חלק חושן משפט סימן ש"ג. תשובה זו הובאה גם בסימן תלי"ד שם.

48. משנת ה' אלפים שייח.

49. כפי שמתואר בספר "מופת הדור" פרק ג', בעקבות המלחמה שהיתה בין המלכה תרזה ובין מלך פרייסן והצרפתים.

דמילתא, הנס היה נגלה יותר מימי המן ואחשוורוש. והלמלא באנו לכתוב ולהודות להקבי"ה על כל הנסים והנפלאות אשר עשה ועשה עמנו, אך אנו מספיקין להודות ולהלל...".

מטרתנו בסקירה זו על גזירת שריפת התלמוד היא, להציג שגם הגזירה העולם העריכו מאוד כל מילה הכתובה בתלמוד. וכל מילה הכתובה בגמרא שהייתה נראית בעיניהם כנוגדת את הדת הנוצרית, קיבלה משנה תוקף יותר מאשר בכל ספרי הקודש האחרים, ודרשו לצנזר אותה או כפי שהתרחש בכמה דורות להביא את התלמוד כולו לשריפה, גזירה נוראה אשר והשאירה עלקת רבות בעם היהודי עד היום הזה.

- 8 -

לסיום, עלי להדגיש שוב שלא הייתה כוונתנו חלילה למעט בלימוד תלמודי הקודש האחרים ולעסוק אך ורק בגמרא. שהרי הגמי אומרו במפורש במסי סנהדרין⁵⁰ על הפסוק⁵¹: "כי בתחבולות תעשה לך מלחמה" "אמר ר' אחא בר' חנינא אמר רב אסי אמר ר' יוחנן, במי אתה מוצא מלחמתה של תורה, במי שיש בידו חבילות של משנה. קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכה שור"⁵². וזאת שם רש"י:

"מלחמתה של תורה כוריותה ולעמוד על צריכה ועל עיקרה, לא כאלה המפולפל ומחודד ובעל סברא ולא למד משניות וצרייתו כרצה כי מביין יתגלב הסוד, אלא בצעל משניות כרצה טאם ילטרך לו טעם בכלן ילמדו מתוך משנה אחרת, או אם יקשה לו דבר על דבר, יצין מתוך משניות כרצה שבידו, כל מי פלוני הוא ששמעוהו במקום אחר אומר כך".

כ"כ, הגמי שם⁵³ הביאה את דברי רבי נתן בברייתא האומרת על הפסוק⁵⁴ "כי דבר הי בזה" "כל מי שאינו משגיח על המשנה", וביאר רש"י: "זה טעושה כמו שאינה עיקר". גם המהר"ל⁵⁵ האריך הרבה בזכות לימוד משנה וזימנת המשנה ובגנות המתפלפלים בגמרא מבלי שיודעים את המשניות. אך השאלה העומדת לפנינו איננה אם להרבות במשנה לפני לימוד הגמרא או לא. זה פשיטא שחייבים ללמוד ולדעת משנה בכמות רבה, דברינו מכוונים בעיקר נגד אלה אשר אין פניהם כלל ללימוד המשנה ומאידך רוצים הם למעט בלימוד הגמרא, עד הפיכתה של

50. דף מב, ע"א.

51. משלי כ"ד, ו.

52. משלי י"ד, ד. הפסוק "באין אלפים אבוס בר ורב תבואות בכה שור".

53. סנהדרין צט, ע"א.

54. במדבר ט"ו, לא.

55. דרשות המהר"ל - דרוש על התורה.

הסוגיה התלמודית ההלכתית מדיון למדני תורני, לשם מושאל בו עוסקים ברעיונות אמוניים-מוסריים, שהם חשובים כשלעצמם, אבל מפספסים את העיקר.

לדוגמה, נושא: "רוב וקרוב הולכין אחר הרוב". סוגיה תלמודית למדנית ע"פ הגמרא⁵⁶ ומפרשיה הראשונים ועוד, הפך לשם מושאל העוסק בעימות שבין היחיד והחברה. אין ספק שנושא זה צריך להיות נידון במסגרות לימוד שונות כולל במסגרת הוראת תושבע"פ, אך לא יתכן שכל לימוד הגמרא ותושבע"פ יהפוך אך ורק לבחירה של שורות בודדות בגמרא המצולמים על דף נייר, כאשר כתב רש"י הופך לכתב רגיל, כדי שחלילה התלמיד לא יצטרך להטריח עצמו ללמוד לקרוא כתב רש"י, וכן כל מילה בגמרא משוכתבת כדי שהתלמיד לא יצטרך להתייגע ולהתאמץ, במקום לחנכו ליגיעת התורה ולעמל התורה הדורש מאמץ אינטלקטואלי לניתוח סוגיה ולהבנתה.

כבר ציינתי באחד ממאמריי, שיתכן וישנן אוכלוסיות חלשות ביותר אשר אין להן מוטיבציה ללימודים כל שהם, ויתכן שבשלבים ראשונים ניתן לקרב אותן בדרך זו. אך בוודאי שאין זו דרך לרבים, לא לטובים, לא למצטיינים ולא לבינוניים.

ונסיים בדברי חז"ל⁵⁷: "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו", אשר ביארו אותו באופנים שונים, שאין הכוונה במילה "בתלמודו" לתלמוד ממש דהיינו גמרא, אלא הכוונה לכל מה שאדם צריך היה ללמוד בעולם הזה. או כדברי המהרש"א⁵⁸, שהכוונה היא לחידושי תורה שאדם כותב בידו. או כדברי התשב"ץ⁵⁹, שהכוונה היא לקיום המצוות שבידו. אבל יש גם שפירושהו כפשוטו, וכפי שיש הנוטים לפרש את דברי "כפתור ופרח"⁶⁰ המובאים להלן, שהמילה "תלמודו" היא כפשוטו, למרות שאין הכרח לפרש כך את דבריו. וז"ל:

"וכן כשיזכה בישיבה של מעלה אומרים לו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, וכדאיתא פרק השותפין שרצו (ב"ב י, ע"ב), שהכוונה בזה שיהיה התלמוד שגור בפיו וכמעשה דרבי חייא דאמר ליה למלאך המות אתרהי לי עד דאהדר תלמודאי וכדאיתא בכתובות (עז, ע"ב). ואין לפרש שיפשפש אם עבר שום עברה בשם דבר שלא קיימו, דמאי דהוה הוה, אלא שיהיה שגור בפיו ולהנצל מן הבושה, וכדאמרינן בירושלמי ההוא תלמידא דאסקיה אליהו

56. מסי בבא בתרא דף כג, ע"ב וכד, ע"א ועוד.

57. פסחים נ, ע"א. מועד קטן כח, ע"א. כתובות עז, ע"ב. בבא בתרא י, ע"ב.

58. בחידושי אגדות למסי בבא בתרא י, ע"ב.

59. תשב"ץ קטן סימן תקכ"ט.

60. ספר "כפתור ופרח" לרב אשתורי הפרחי פרק מ"ד "בגדר החכס".

לישיבה של מעלה, הוא דאיכא מרבנן דהוו אפיהון נמיכין ומינהון דאפיהון גביהין, אמר ליה אינון דאפיהון גביהין שתלמודם שגור בפיהם. וכן רבי חייא דאמר ליה אליהו להווא מרבנן בכולהו אסתכל בר מגוהרקה דרבי חייא וכדאמרינן פרק השוכר את הפועלים (ב"מ פה, ע"ב)."

ונסיים בדבר הלכה ממרן הי"בן איש חי", אשר פסק הלכה למעשה, במי שלמד אצל רבו מ-א"ב, ועד גמר התני"ך כולו, אבל גמרא ותושבע"פ לא למד אצלו כלל, מפני שרבו זה לא יודע ללמוד גמרא. מאידך, תלמיד זה השתלם בלימוד גמרא אצל רב אחר, אין תלמיד זה חייב לעמוד בפני רבו הקודם שאינו יודע ללמוד גמרא. ואף מעמדו נחות בהרבה מתלמידו היודע ללמוד גמרא. וז"ל הבא"ח⁶¹:

"אע"ג דאמרינן דחייב לעמוד בפני רבו אע"פ שאינו רבו מובהק מ"מ אם זה רבו שלמדו מן אלי"ף בי"ת עד גמר התני"ך אבל לא לימדו גמרא ותורה שבע"פ מפני שזה המלמד אינו יודע ללמוד גמרא והלך זה התלמיד ולמד גמרא לפני רב אחר ונעשה ת"ח חשוב, אינו חייב זה התלמיד לעמוד לפני זה המלמד אע"פ שלימדו כל המקרא כולה יען כי זה המלמד נחשב עתה לגבי זה הת"ח לעמא דארעא ואיך זה שהוא חכם ובעל הוראה יקום מפניו כי זילותא לת"ח לקום בפני הדיוט".

61. ספר "בן איש חי" - הלכות שנה שניה פרשת כי תצא.